

μακροῦς μύθους καὶ « μακρὰ διηγήματα » ἀναγράφοντα ἀναγνωστικὰ βιβλία. Οὗτος εἶνε ὁ λόγος δι' ὃν εὔρηνται καὶ ἐν τῷ ἐμῷ βιβλιαρίῳ διεσκορπισμένα τινὰ τοιαῦτα καὶ οὗτος εἶνε ὁ λόγος, δι' ὃν ὁ κ. κριτῆς ἐλέγχεται, κακίζων ταῦτα, ὅλως ἀδαῆς τοῦ ἔργου, ὅπερ μετὰ τόσης κουφότητος καὶ ἀσυνειδησίας ἀνέλαβε καὶ ὅπερ μετὰ τόσης μεροληψίας διεπέρανεν καὶ δι' ὃ « ὅσας ἀξίους ἦν λαβεῖν πλῆγὰς τοσαύτας εἴληψε δραχμάς » 1).

« Περὶ δὲ τοῦ περιεχομένου τῶν τε διηγήσεων καὶ τῶν μύθων παρατηροῦμεν ὅτι ὁ συγγραφεὺς, καὶ ἐν αὐτοῖς οὐδὲν μέτρον τηρῶν, ἐν πᾶσι σχεδὸν τοῖς κεφαλαίοις παρατίθησι παραδείγματα τὰ αὐτὰ περὶ τῶν αὐτῶν· οὕτω τῆς « ἀπειθείας » φέρονται ἑπτὰ διηγήσεις καὶ μῦθοι καὶ ἓν ποίημα, τῆς « λαιμαργίας » πέντε, τρία τοῦ « ψεύδους », δύο τῆς « κλοπῆς », τέσσαρα τῆς « εὐγνωμοσύνης », τῆς « ἀσπλαγχνίας » δύο, τέσσαρα τῆς « εὐσπλαγχνίας » καὶ δύο ποιήματα, ὀκτὼ « τῆς τιμωρίας τοῦ κακοῦ » καὶ ἓν ποίημα, δύο δὲ καὶ ἓν ποίημα « τῆς φιλοστοργίας τῶν γονέων », τρία δὲ « τῆς ἀδελφικῆς ἀγάπης ».

Ἐκ τῆς παρατηρήσεως ταύτης ὁμολογῶ ὅτι τίποτε δὲν ἐννοῶ.

Δὲν ἐννοῶ δηλαδή :

1) Ἄν αὕτη εἶνε κριτικὴ παρατήρησις ἢ εἶνε ἀπλῆ τις σημείωσις, ἐν ἣ ἦτο ἀναγεγραμμένος ὁ πίναξ τῶν περιεχομένων τοῦ Ἀλφabetariou μου καὶ ἐκ παραδρομῆς ἐστάλη εἰς τὸ τυπογραφεῖον καὶ ἐτυπώθη ὡς ἔκθεσις.

2) Ἄν εἶνε κριτικὴ παρατήρησις αὕτη, τότε τί κοινὸν μεταξὺ τοῦ περιεχομένου καὶ τοῦ ποσοῦ αὐτοῦ. Εἰς τὸ τοιοῦτον ἢ τοιοῦτον περιεχόμενον τῶν μυθῶν καὶ τῶν διηγημάτων δύναται νὰ ἀσκήσῃ ἐπιρροὴν τινὰ τὸ ποσοδὸν αὐτῶν ; Δύναται δηλ. ἡ τοσαύτη ἢ τοσαύτη ποσότης αὐτῶν νὰ γείνη παραιτία τῆς τοιαύτης ἢ τοιαύτης ποιότητος αὐτῶν ; Τὸ περιεχόμενον ἐπιστητοῦ τινος, ὡς τοῦλάχιστον μέχρι τοῦδε ἦτο γνωστόν, εἶνε αἱ ἰδέαι, τὰ πράγματα, αἱ γνῶμαι, ἐξ ὧν συναποτελεῖται τοῦτο, ἢ τοιάδε ἢ τοιάδε ποιότητος αὐτοῦ, ἢ τοιαύτη ἢ τοσαύτη παιδευτικὴ αὐτοῦ δύναμις | καὶ τὰ παρόμοια τούτοις· οὐδέποτε ὁμῶς τὸ ποσοδὸν αὐτῶν 2. 3. 4. 5. 7 κτλ.

3) Δὲν ἐννοῶ τί σημαίνει « οὐδὲν μέτρον τηρῶν ἐν αὐτοῖς ὁ συγ-

1) Λυσίας, ἀποσπασμάτια 93, ἔκδ. Scheibe, Lipsiae, 1890, σελ. 246.

γραφεύς», διότι, ἐγὼ τοῦλάχιστον, δὲν γνωρίζω ἂν καὶ ἄλλαχοῦ που, πλὴν ἐν τῇ διανοίᾳ καὶ τῇ διαθέσει τοῦ ἐκάστοτε κακοβούλου κριτοῦ, εἶνε δυνατόν ποτε νὰ ὑπάρξῃ τοιοῦτόν τι μέτρον, ὅπερ αὐστηρῶς πρέπει νὰ τηρῆται καὶ οὔτινος ἢ παράβασις νὰ συνεπάγῃται τὴν μομφὴν τοῦ παραβάντος αὐτὸ καὶ τὴν καταδίκην αὐτοῦ. Ἐν τῇ οἰκείᾳ τοῦ ὑπουργείου ἐπισήμῳ προκηρύξει δὲν ὑπάρχει τοιοῦτόν τι μέτρον. Ἐν τοῖς μεθοδικοῖς καὶ παιδαγωγικοῖς βιβλίοις ἐπίσης δὲν ὑπάρχει. Ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις τῶν Γερμανῶν καὶ Γάλλων, καθ' ἃ κελεύει ἡμᾶς ὁ οἰκεῖος νόμος νὰ διατυπωθῶσι καὶ τὰ ἡμέτερα ἀλφαβητάρια, δὲν φαίνεται τοιοῦτόν τι. Εἰς τὸν ἐπιστημονικῶς μεμορφωμένον νοῦν φαίνεται γελοία ἢ ὑπόστασις τοιούτου μέτρου. Ποῦ λοιπὸν ὁ κ. κριτῆς εὔρεν αὐτό; Ποῦ τῶν καταχθονίων τῆς γῆς εἶνε κεκρυμμένα τὰ στρώματα ἐκεῖνα τοῦ ἐπιστητοῦ, ἐξ ὧν ἀνέσκαψεν τὴν σεμνὴν καὶ μεγαλοπρεπεῖα ταύτην γνῶσιν, ὅτι δύο ἢ τρία διηγημάτια καὶ μυθάρια, σκοποῦντα τὸν καταυγασμὸν μιᾶς ἠθικῆς ἀρχῆς εἰς τὰς ψυχὰς παιδαρίων ἐξαετῶν εἶνε μέτρια, τέσσαρα δὲ ἢ πέντε εἶνε ἄμετρα, ἢ ὑπέρμετρα;

4) Δὲν ἐννοῶ ὁποῖου τινὸς εἴδους εἶνε τὸ παράξενον τοῦτο μέτρον, ἀφοῦ καὶ τὰ 2 καὶ τὰ 3 καὶ τὰ 4 καὶ τὰ 5 καὶ τὰ 7 καὶ τὰ 8 διηγημάτια καὶ μυθάρια ἐκάστου κεφαλαίου ἐπ' αὐτοῦ καταταθέντα εὑρέθησαν ἀσύμφωνα πρὸς αὐτό. Μήπως κατὰ τὸ μέτρον τοῦτο ἀπητεῖτο πρὸς διευκρινισμὸν ἐκάστης ἠθικῆς ἀρετῆς ἢ κακίας ὁ αὐτὸς ἀριθμὸς μυθάρων καὶ διηγηματίων, ὁ ἀριθμὸς 4 π. χ. οὕτως ὥστε καὶ τὰ 12 κεφάλαια τοῦ Ἀλφαβηταρίου νὰ εἶχον ἀνὰ 4 μυθάρια καὶ διηγημάτια; Ἀλλὰ τότε διὰ τί δὲν ἀποκαλύπτει τοῦτο τὸ μῆκος τὸ μέτρον αὐτοῦ; Ἄν δὲ τοσοῦτον εἶνε τὸ μῆκος αὐτοῦ, τότε τίνος ἕνεκα ἡ ἰσηγορία καὶ ἡ ἰσοπολιτεία αὕτη εἶνε ἀναγκαῖα καὶ ἐν τοῖς κεφαλαίοις τῆς ἠθικῆς, ἀφοῦ πάντα δὲν εἶνε ἴσης δυνάμεως οὐδὲ ἴσου βάρους; Δημοκρατία καὶ ἐν τῇ ἠθικῇ;

5) Δὲν ἐννοῶ τί θὰ εἶπη «παραδείγματα τὰ αὐτὰ περὶ τῶν αὐτῶν». Ἄν ὁ κ. κριτῆς ἐννοεῖ ὅτι τὸ αὐτὸ διηγημάτιον καὶ τὸ αὐτὸ μυθάριον καὶ τὸ αὐτὸ κεφάλαιον ἐπαναλαμβάνεται τρίς καὶ τετράκις καὶ ἐπτάκις, ἢ ἐννοιά του εἶνε ἁμαρτωλὴ. Ἄν ἐννοεῖ ὅτι πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς ἐν ἐκάστῳ τῶν κεφαλαίων ἀναγραφομένης ἀρετῆς ἢ κακίας ἀναγράφονται δύο, τρία καὶ τέσσαρα διηγημάτια διαφόρου μὲν περιχομένου, τὴν αὐτὴν δὲ ἠθικὴν ιδέαν ἀναπτύσσοντα, τότε δὲν ἔπρεπε

νά γράψη α τὰ αὐτὰ περὶ τῶν αὐτῶν», ἀλλ' ἔπρεπε νά γράψη μὲν σαφέστερον τὸ πρᾶγμα, νά προσθέσῃ δὲ καὶ τὸν λόγον τίνος ἔνεκα θεωρεῖ ἐπίμεμπτον καὶ καταδικάσιμον αὐτό. Τοῦλάχιστον τοῦτο ἀπαιτεῖ ἡ εὐσυνειδησία ἡ κριτική.

Νῦν, ὅπως εἶνε ἐν τῇ ἐκθέσει τοῦ κ. κριτοῦ ἐρριμμένη, ἄνευ αἰτιολογίας τινός, ἡ κατάκρισις αὕτη, παρέχει τὸ δικαίωμα εἰς ἕκαστον, ἀπροκαταλήπτως ἀναγινώσκοντα ταύτην, νά νομίσῃ ὅτι κατεγράφη καὶ αὐτὴ ἐνταῦθα, ἵνα διὰ στοιχείων τοῦ ἀλφαβήτου καταληφθῇ χῶρος τις ἐν τῇ ἐκθέσει ἀπορία ἄλλων οὐσιωδῶν, παιδαγωγικῶν δηλ. καὶ γραμματικῶν καὶ τεχνολογικῶν παρατηρήσεων, ἐπὶ τῷ τελικῷ σκοπῷ ὅπως ἀπορριφθῇ μὲν μετὰ τινος εὐπροσώπου δῆθεν προσχήματος τὸ βιβλίον, ἀφοῦ ἦτο ἰδικόν μου, πληρωθῇ δὲ ὁ κ. κριτῆς διακοσίας καὶ τριακοσίας δραχμάς! Διότι τίς κάπηλος καὶ συρφετώδης δὲν δύναται νά συντάξῃ τοιαύτην κρίσιν, καὶ μάλιστα ὅταν πρόκειται ἐκτὸς καὶ πολλῶν ἄλλων νά κερδήσῃ καὶ διακοσίας καὶ τριακοσίας δραχμάς; Τὸ πρᾶγμα εἶνε εὐκολώτατον· λαμβάνει τὸν πίνακα τῶν περιεχομένων τοῦ εἰς καταδίκην προωρισμένου βιβλίου, ἀντιγράφει αὐτόν, προσθέτει ἀναποδείκτως, εἰς τὰ κουτουροῦ, «ὁ συγγραφεὺς οὐδὲν μέτρον τηρῶν» καὶ τελειώνει ἡ παρατήρησις, πληροῦται δ' οὕτω τὸ $\frac{1}{10}$ τῆς ἐκθέσεως, λαμβάνει τὰς διακοσίας καὶ τριακοσίας δραχμάς, εὐγνωμονοῦσιν αὐτῷ οἱ ἰσχυροὶ τῆς ἡμέρας, οἱ διατάξαντες αὐτόν νά πράξῃ οὕτω, προσπατταλεύεται τούτου ἔνεκα στερεώτερον εἰς τὴν καθηγετικὴν θέσιν, ἣν κατέχει, ἢ μὴ ἔχων, λαμβάνει τοιαύτην, καὶ σεμνοπροσωπεῖ ἐπὶ πλέον καὶ κλασιαυχενίζεται ὡς κριτῆς καὶ αὐτός!»!

Ὡς δυσπάλαιστον ἀμαθία κακόν. Ἡ δὲ μωρία μάλιστ' ἀδελφὴ τῆς πονηρίας ἔφυ, ἀνέκραξέ ποτε ὁ Σοφοκλῆς 1), τίς οἶδε εἰς τίνας περιστάσεις εὐρεθεὶς καὶ αὐτός!

Εἰς τὸ περιεχόμενον τῶν μυθαρίων καὶ διηγηματίων, τῶν σκοποῦντων τὴν ἐξέγερσιν τοῦ ἠθικοῦ συναισθήματος, καὶ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἠθικῆς συνειδήσεως παιδίων μικρῶν οὐδὲν ἄλλο εὔρεν ὁ κατὰ τὸν Σοφοκλέα «ἀμαθῆς, μωρὸς καὶ πονηρὸς» κριτῆς ἡμῶν νά παρατηρήσῃ ἢ τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν τὸν «ἄμετρον» ἢ «ἔκμετρον». Δεινὸν ὄντως καὶ οὐσιῶδες τοῦ περιεχομένου ἐπιστημονικὸν ἀμάρτημα!

Ὁ εὐαίσθητος! Οὐδαμῶς ἠσθάνθη, καίπερ Ἕλληνας καὶ μάλιστ' αὐτῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων διδάσκαλος, ὅτι πάντα τὰ κατὰ τὴν

1) Σοφοκλῆς, ἀποσπ. 839 καὶ 840, ἐκδ. Nauck.

σπουδαιότητα ταύτην ἐργασίαν, καὶ περιεχόμενον δηλ. καὶ ἠθικαὶ ἰδέαι καὶ οἰκονομία καὶ λέξεις καὶ ἐρμηνεῖα τῶν ἐπὶ «ἀμετρία» κακιζομένων καὶ τούτου ἔνεκα ἐκριφθέντων, δὲν ἠσθάνθη, λέγω, ὅτι πάντα ταῦτα εἶνε μετ' ἄκρας ἐπιστημονικότητος καὶ μετὰ διαθέρμου λατρείας πρὸς τὸ ἀγαθόν, καὶ μετὰ βαθυτάτου σεβασμοῦ πρὸς τὸ ἠθικὸν καὶ θρησκευτικὸν πνεῦμα τοῦ ἔθνους τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐκτεθειμένα!

Ἀποστρέφων τὸ πρόσωπον ἀπὸ τῶν οὕτως ἀσελγῶς ἀσεβούντων κατὰ τε τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς κοινῆς τῶν ἀνθρώπων ἠθικῆς συνειδήσεως ἡμετέρων κριτῶν ἀποτεινόμεαι πρὸς τοὺς μαθόντας νὰ σέβωνται τὴν ἐπιστήμην καὶ τοὺς εἰθισμένους νὰ αἰδῶνται ἑαυτοὺς καὶ τὸ δίκαιον, ἅμα μὲν ὅπως ὑπερασπίσω τὴν οὕτως βαναύσως προπηλακιζομένην ἀλήθειαν, ἅμα δὲ ὅπως καταδείξω τί — κατὰ τὴν ἐμὴν κρίσιν — ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις καὶ ἐν τῷ μέλλοντι ὡς ὀρθὸν παιδαγωγικῶς καὶ ὡς ὠφέλιμον ἔθνικῶς ἐν τῇ νῦν βαρυδαιμονούσῃ χώρᾳ ἡμῶν, περὶ τῆς παιδείας τῆς ἔθνικῆς προκειμένου, πρέπει νὰ θεωρῆται.

Τὸ ἀναίτιολογῆτως κακιζόμενον περιεχόμενον τοῦτο τῶν μύθων ἐν πρώτοις ἐξελέχθη συνωδὰ ταῖς ὁδηγίαις τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους. «Τίς οὖν ἡ παιδεία;» — λέγει ὁ θεῖος Πλάτων — «ἢ χαλεπὸν εὐρεῖν βελτίω τῆς ὑπὸ τοῦ πολλοῦ χρόνου εὐρημένης; Ἔστι δὲ που ἡ μὲν ἐπὶ σώμασι γυμναστική, ἡ δὲ ἐπὶ ψυχῇ μουσική... Μουσικῆς δ' εἰπὼν τίθης λόγους, ἢ οὐ; Ἔγωγε. Λόγων δὲ διττὸν εἶδος τὸ μὲν ἀληθές, ψεῦδος δ' ἕτερον; Ναί. Παιδευτέον δὲ ἐν ἀμφοτέροις, πρότερον δὲ ἐν τοῖς ψευδέσιν; Οὐ μανθάνω, ἔφη, πῶς λέγεις. Οὐ μανθάνεις, ἦν δ' ἐγώ, ὅτι πρῶτον τοῖς παιδίοις μύθους λέγομεν; τοῦτο δὲ που ὡς τὸ ὅλον εἰπεῖν ψεῦδος, ἔστι δὲ καὶ ἀληθῆ, πρότερον δὲ μύθοις πρὸς τὰ παιδιά ἢ γυμνασίοις χρώμεθα. . . Οὐκοῦν οἴσθ' ὅτι ἀρχὴ παντὸς ἔργου μέγιστον, ἄλλως τε καὶ νέφ και ἀπαλῶ ὄτφουν; μάλιστα γὰρ δὴ τότε πλάττεται καὶ ἐνδύεται τύπος, ὃν ἂν τις βούληται ἐνσημῆνασθαι ἐκάστῳ. . . Ἄρ' οὖν ῥαδίως οὕτω παρήσομεν τοὺς ἐπιτυχόντας ὑπὸ τῶν ἐπιτυχόντων μύθους πλασθέντας ἀκούειν τοὺς παῖδας καὶ λαμβάνειν ταῖς ψυχαῖς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐναντίας δόξας ἐκείναις, ἅς, ἐπειδὴν τελεωθῶσιν, ἔχειν οἰησόμεθα δεῖν αὐτούς; Οὐδ' ὅπωςτιοῦν παρήσομεν. Πρῶτον δὴ ἡμῖν, ὡς ἔοικεν, ἐπιστατέον τοῖς μυθοποιοῖς, καὶ ὃν ἂν μὲν καλὸν ποιήσωσιν, ἐγκριτέον, ὃν δ' ἂν μή, ἀποκριτέον· τοὺς δ' ἐγκριθέντας πείσομεν τὰς

τροφούς τε καὶ μητέρας λέγειν τοῖς παισὶ καὶ πλάττειν τὰς ψυχὰς αὐτῶν τοῖς μύθοις πολὺ μᾶλλον ἢ τὰ σώματα ταῖς χερσίν . . . Οὐδὲ τοὺς διδασκάλους ἐάσομεν ἐπὶ παιδείᾳ χρῆσθαι τῶν νέων — τοὺς μὴ καλοὺς μύθους — εἰ μέλλουσιν ἡμῖν οἱ φύλακες θεοσεβεῖς τε καὶ θεῖοι γίγνεσθαι, καθ' ὅσον ἀνθρώπῳ ἐπὶ πλεῖστον οἶόν τε . . . ὧν ἔνεκα παυστέον τοὺς τοιούτους μύθους μὴ ἡμῖν πολλὴν εὐχέρειαν ἐντίκτωσι τοῖς νέοις, πονηρίας». 1) — « Δεῖ τοῖς νέοις » — προσθέτει ὁ Ἀριστοτέλης — « πάντα ποιεῖν ξένα, τὰ φαῦλα, μάλιστα δ' αὐτῶν ὅσα ἔχει μοχθηρίαν καὶ δυσμένειαν » 2). — καὶ πάλιν ὁ Πλάτων: « Περὶ πάντος ποιητέον ἅ πρῶτα ἀκούουσιν (οἱ νέοι) ὅτι κάλλιστα μεμυθολογημένα πρὸς ἀρεστὴν ἀκούειν » 3). — καὶ πάλιν ὁ Ἀριστοτέλης: « Καὶ περὶ λόγων δὲ καὶ μύθων ποίους τινὰς ἀκούειν δεῖ τοὺς τηλικούτους ἐπιμελὲς ἔστω τοῖς ἀρχουσιν οὓς καλοῦσι παιδονόμους, πάντα γὰρ δεῖ τὰ τοιαῦτα προοδοποιεῖν πρὸς τὰς ὑστερον διατριβὰς » 4).

Κατὰ ταῦτα τὸ περιεχόμενον τῶν περὶ οὗ ὁ λόγος μυθαρίων καὶ διηγηματίων εἶνε χρηστὸν ἢ οὐ; Ἔχουσι « μοχθηρίαν καὶ δυσμένειαν », ἐντίκτῳσι « πολλὴν εὐχέρειαν τοῖς νέοις πονηρίας » ἢ εὐπειθεια, ἢ ἐγκράτεια, ἢ φιλαλήθεια, ἢ τιμιότης, ἢ φιλοφροσύνη, ἢ φιλάνθρωπία, ἢ εὐγνωμοσύνη, ἢ εὐσπλαγχνία, ἢ τιμωρία τοῦ κακοῦ, ἢ φιλοστοργία τῶν γονέων, ἢ εὐσέβεια τῶν τέκνων πρὸς τοὺς γονεῖς, ἢ ἀδελφικὴ ἀγάπη καὶ ἢ εὐσέβεια πρὸς τὸν Θεόν, ὅπερ ἐστὶ τὸ κακιζόμενον τοῦτο περιεχόμενον; Δύναται ὁ ὀρθὸς νοῦς καὶ ἡ παιδαγωγικὴ ἐπιστήμη νὰ εὐρωσὶ τι ἐπίψογον ἐν τούτοις;

Περαιτέρω: Αἱ ἠθικαὶ ἰδέαι, αἱ ἀναπτυσσόμεναι διὰ τῶν μυθαρίων καὶ τῶν διηγηματίων, ἐξ ὧν συναποτελεῖται τὸ κακιζόμενον τοῦτο περιεχόμενον ἐξελέγησαν ληφθέντων δύο τινῶν ὑπ' ὄψιν, τῶν τε παιδαγωγικῶν θεωρημάτων τῶν περὶ τῆς ψυχολογικῆς κατατάξεως τῆς διδακτικῆς ὕλης καὶ τῆς κατὰ φύσιν ἀναπτύξεως τοῦ πνεύματος, καὶ τῆς ἐξαισίας παιδευτικῆς δυνάμεως τῶν ἐξόχως ἀνθρωπιστικῶν Ἑλληνικῶν τούτων καὶ Χριστιανικῶν ἠθικῶν ἰδεῶν.

1) Πλάτων, Πολιτεία 376 E καὶ ἐξ. — ἴδ. αὐτόθ. καὶ 383 C. 386 B, 387 B καὶ ἐξ. 388 D καὶ ἐξ. 389 D καὶ ἐξ. 390 A καὶ ἐξ. 391 A καὶ ἐξ. 392 B.

2) Ἀριστοτέλης, Πολιτικά 1336, 6, 33.

3) Πλάτων, Πολιτεία 378 E.

4) Ἀριστοτέλης, Πολιτικά 1336, α, 30.

Καὶ κατὰ τὴν συντέλειαν δὲ ἀμφοτέρων τούτων τῶν ἐπιστημονικῶν στοιχείων, ἐξ ὧν συναπαρτίζεται τὸ κακιζόμενον τοῦτο περιεχόμενον, ὁδηγοὶ ὑπῆρξαν ὁ Ἀριστοτέλης μὲν καὶ ὁ Πλάτων ὡς πρὸς τὸ πρῶτον, τὰ Ἰερά δὲ ἡμῶν βιβλία καὶ οἱ ἐξοχώτατοι τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων ὡς πρὸς τὸ δεύτερον.

Ἐξελέγησαν δηλ. διὰ τὸ Ἑλληνικόν μου ἀλφαθητάριον ἐκ τοῦ κόσμου τῶν ἠθικῶν ἰδεῶν μόνον ἐκεῖναι, αἵτινες κατὰ τὴν ἐξαετῆ καὶ ἐπταετῆ ἡλικίαν τῶν παιδῶν ἡμῶν ἢ εἶνε αὐτοῖς καὶ ἄλλοθεν γνωσταί, ἢ ἄγνωστοι οὔσαι δύνανται νὰ κατανοηθῶσιν, ἢ πάντως πρέπει νὰ γείνωσι γνωσταί, οἷαι εἶνε πᾶσαι αἱ ἀνωτέρω καταλεχθεῖσαι, συνφθὰ τῇ ὑποδηλώσει τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τῇ παραγγελίᾳ τοῦ Πλάτωνος: « Ἀρχὴ λέγεται ἢ μὲν ὅθεν ἂν τις τοῦ πράγματος κινηθεῖ πρῶτον . . . ἢ δὲ ὅθεν ἂν κάλλιστα γένοιτο ἕκαστον οἶον καὶ μαθήσεως οὐκ ἀπὸ τοῦ πρώτου καὶ τῆς τοῦ πράγματος ἀρχῆς ἐνίοτε ἀρκτέον, ἀλλ' ὅθεν ῥᾶστ' ἂν μάθοι — Δεῖ μειράκια μὲν ὄντα καὶ παῖδας μειρακιώδη παιδείαν καὶ φιλοσοφίαν μεταχειρίζεσθαι, προϊούσης δὲ τῆς ἡλικίας, ἐν ἣ ἢ ψυχὴ τελειοῦσθαι ἄρχεται, ἐπιτείνειν τὰ ἐκείνης γυμνάσια 1) ». Ἀλλὰ καὶ τῶν γονέων οὔδεις ἄγνωεῖ ὅτι αἱ κακίαι, αἱ τὸ πρῶτον ἐμφανιζόμεναι εἰς τὰ μικρὰ τέκνα αὐτῶν, εἶνε ἢ ἀπειθεία, ἢ λαιμαργία, τὸ ψεῦδος, ἢ κλοπὴ, ἢ σκαιότης, ἢ ἀχαριστία· ἀλλὰ καὶ τῶν σωφρονούντων ἀνθρώπων οὔδεις ἄγνωεῖ ὅτι αἱ πρῶτισται ἀρεταὶ εἶνε ἢ εὐπειθεία, ἢ ἐγκράτεια, ἢ φιλαλήθεια, ἢ τιμιότης, ἢ εὐγνωμοσύνη, ἢ εὐσέβεια πρὸς τοὺς γονεῖς, ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ καὶ ἢ εὐσέβεια πρὸς αὐτόν. Πάντες δὲ καὶ οἱ ἄκρω τῷ δακτύλῳ τῶν παιδαγωγικῶν ἀψάμενοι γνωρίζουσιν ὅτι οἱ ἄνθρωποι ἐκ νεαρῶτάτης ἡλικίας εἶνε ἐπάναγκες νὰ ἀρχίζωσι νὰ λαμβάνωσι πῶς συνείδησιν τῆς ἀναγκαιότητος καὶ ἀγιότητος τῶν ἠθικῶν ἰδεῶν τῆς φιλοφροσύνης, τῆς ἀγάπης, τῆς εὐσπλαγχνίας, τῆς φιλανθρωπίας· ἐκ νεαρῶτάτης ἡλικίας νὰ ἀρχίζωσι νὰ ἐθίζωνται εἰς τὸ νὰ μισῶσι καὶ νὰ ἀποτροπιάζωνται τὰ κακὰ καὶ εἰς τὸ νὰ ζητῶσι καὶ νὰ πράττωσι τὰ ἀγαθὰ 2).

1) Ἀριστοτέλης, Μετὰ τὰ φυσικά 1012, 6. 34.—Πλάτων, Πολιτεία 498 B: Ἐπίσης καὶ ὁ Λουκιανός (Νιγρίνος 28): Χρὴ τὸν ἄριστα παιδεύειν ἀνθρώπους προαιρούμενον τοῦτο μὲν ψυχῆς, τοῦτο δὲ σώματος, τοῦτο δὲ ἡλικίας τε καὶ τῆς πρότερον ἀγωγῆς ἐστοχάσθαι, ἵνα μὴ τὰ παρὰ δύναμιν ἐπιτάττων ἐλέγχηται.

2) Πλάτων, Μένων 77 B: Δοκεῖ τοίνυν μοι .. ἀρετὴ εἶναι, καθάπερ ὁ ποιητὴς λέγει χαίρειν τε καλοῖσι καὶ δύνασθαι.— Ἀριστοτέλης Πολιτικ. 1340, α, 14: Ἐπεὶ δὲ συμ-

Ὁ ὀρθὸς λόγος καὶ ἡ παιδαγωγικὴ ἐπιστήμη τί τὸ ἐπίφογον δύ-
νανται νὰ εὐρωσιν ἐν τούτῳ;

Ἄν δὲ καὶ δι' ἄλλα πάγκαλα καὶ παμμέγιστα ἀγαθὰ τοῖς βροτοῖς
ἐπιδαψιλευθέντα ἡ Ἱερὰ Γραφή καὶ οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ποιηταὶ καὶ
συγγραφεῖς κατέστησαν τὰ τιμαλφέστατα κειμήλια τοῦ ἀνθρωπίνου
γένους, ἐξάραντα ὁμῶς καὶ ἐξαγιάσαντα καὶ τὰς ὑψίστας ἠθικὰς ιδέας
— περὶ ὧν νῦν δὴ ἡμῖν ὁ λόγος — ἀπέβησαν οὐχ ἡκιστα τὰ ἰσχυ-
ρότατα καὶ ἐνεργέστατα ὄργανα τῆς ἡμερώσεως καὶ τοῦ ἀνθρωπισμοῦ
αὐτοῦ.

Πόσον σεμνοὶ καὶ ὑψηλοὶ εἶνε οἱ ἄφθονοι περὶ τῶν ἠθικῶν τούτων
ιδεῶν λόγοι τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς καὶ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ποιητῶν
καὶ συγγραφέων! Ἄπ' ἄκρου εἰς ἄκρον τὰ τιμαλφέστατα ταῦτα κει-
μήλια τοῦ ἀνθρωπίνου γένους διαπνέονται ὑπὸ τῆς οὐρανίας αὔρας
τῶν ἠθικῶν τούτων ἀληθειῶν!

Τοῦτο δὲ τὸ οὐράνιον πνεῦμα τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς, τοῦτο τὸ ἀνθρω-
πιστικὸν πνεῦμα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων
διαφυσᾷ ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον καὶ τὰ ἐμὰ Ἑλληνικὰ ἀναγνωστικὰ
βιβλία καὶ οὐχ ἡκιστα τὸ Ἑλληνικὸν μου ἀλφαθητάριον.

Δὲν ἦτο δὲ τοῦ τυχόντος ἀλάστορος τοῦ ἔθνους ἡμῶν ἐπήρεια βι-
βλία, μετὰ διαπύρου καὶ ἱεροῦ ζήλου εἰς τὸν πολλαχῶς καὶ ἀπὸ πολ-
λοῦ βαρυδαιμονοῦντα Ἑλληνικὸν λαὸν ἀπὸ τῆς τρυφερωτάτης αὐτοῦ
ἡλικίας ἔτι τὰ ἀγιώτατα καὶ ἀνθρωπιστικώτατα τῶν διδαγμάτων
διοχετεύοντα, νὰ περιπέσωσιν εἰς τὰς χεῖρας ἀνθρώπων ἀπαιδευτῶν
καὶ ἀναισθήτων! 1)

βέβηκεν εἶναι . . τὴν ἀρετὴν περὶ τὸ χαίρειν ὀρθῶς καὶ φιλεῖν καὶ μισεῖν, δεῖ δὴλον ὅτι
μανθάνειν καὶ συνεθίζεσθαι μὴθὲν οὕτως ὡς τὸ κρίνειν ὀρθῶς καὶ τὸ χαίρειν τοῖς ἐπιει-
κέσιν ἤθεσι καὶ ταῖς καλαῖς πράξεσιν . . ὁ δ' ἐν τοῖς ὁμοίοις ἔθισμός τοῦ λυπεῖσθαι καὶ
χαίρειν ἐγγύς ἐστι τῷ πρὸς τὴν ἀλήθειαν τὸν αὐτὸν ἔχειν τρόπον.— Ἡθικὰ Νικομάχ.
1179, 6, 23: Ὁ δὲ λόγος καὶ ἡ διδαχὴ μήποτε οὐκ ἐν ἀπασιν ἰσχύη, ἀλλὰ δέη προ-
διειργάσθαι τοῖς ἔθεσι τὴν τοῦ ἀκροατοῦ ψυχὴν πρὸς τὸ καλῶς χαίρειν καὶ μισεῖν,
ὡσπερ γῆν τὴν θρέψουσιν τὸ σπέρμα. Πρβλ. καὶ Bergk, Poet. Lyr. Gr. τόμ. 3,
σελ. 729, ἀπόσπ. 130.

1) Ἐπειδὴ καὶ ὀλίγιστα τῶν χωρίων τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς καὶ τῶν Ἑλλήνων ποιη-
τῶν καὶ συγγραφέων ἐὰν ἀνεγράφοντο ἐνταῦθα πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ δισχυρισμοῦ μου,

Οἱ παρ' ἡμῖν καλούμενοι λόγιοι τοῦ φυράματος τῶν ἐντίμων τούτων κριτῶν νομίζουσιν ὅτι ἡ σύνταξις ἀλφαθηταρίων καὶ ἡ κρίσις περὶ τῆς ἀξίας αὐτῶν εἶνε ἔργον τοῦ πρώτου τυχόντος χαμαιδιδασκάλου, τοῦ κεκτημένου ἀπλῶς τὴν ἐπιτηδειότητα νὰ ἀναγινώσκη καὶ νὰ γράφῃ. Νομίζουσιν ὅτι τὰ Ἱερὰ βιβλία εἶνε χρήσιμα μόνον ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, ὅπως ἐξευτελίζονται ὑπὸ τῶν ἀγραμμάτων λειτουργῶν τοῦ Ὑψίστου μηχανικῶς ἀναγινωσκόμενα. Νομίζουσιν ὅτι οἱ Ἕλληνες συγγραφεῖς εἶνε ἀποθῆκαί τινες σεσαθρωμένοι καὶ κατασκότεινοι, ἐν αἷς δύστηνά τινα γραμματικά καὶ συντακτικὰ κανονίδια κεῖνται κατακείμενα. Ἀγνοοῦσιν ὅτι ἡ σύνταξις καὶ ἡ κρίσις καὶ πάντων μὲν τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων τῶν μικρῶν παιδῶν, ἰδίως δὲ τῶν ἀλφαθηταρίων, εἶνε τὸ δυσχερέστατον τῶν προβλημάτων τῆς Μεθοδικῆς, καὶ ὅτι ἡ λύσις αὐτοῦ ἀπαιτεῖ τελείαν ἱστορικὴν τῆς Διδακτικῆς πολυμαθεῖαν, διάνοιαν ἡλαφυράν, ἦθος εὐγενές καὶ φιλόανθρωπον, γνῶσιν ἀκριβεστάτην τῆς τε Ψυχολογίας, τῆς Παιδαγωγικῆς καὶ τῆς Μεθοδικῆς καὶ σύμφυτόν τινα εὐπάθειαν πρὸς τὸ ἠθικὸν ὕψος καὶ τὸ κάλλος τῶν ἀληθειῶν, τῶν ἀποτεθησαρισμένων εἰς τὰ Ἱερὰ καὶ τὰ ἔθνικα ἡμῶν βιβλία. Κριταὶ ὀλιγώτερον ἀποβεβαρρωμένοι τὴν διάνοιαν καὶ ὀλιγώτερον ἀνδραποδώδεις τὸ ἦθος θὰ ἠγάλλοντο εὐρίσκοντες ἐν τοῖς πρώτοις τῶν Ἑλληνοπαίδων ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις, καὶ δὴ κατὰ τὸν εἰς μικροὺς παῖδας προσήκοντα τρόπον, διακεχυμένον ὅλον τὸ σεμνὸν ἠθικὸν πνεῦμα τῶν Ἀγίων γραφῶν καὶ τῶν προγονικῶν ἡμῶν βιβλίων. Θὰ ἀνεκέρυττον δὲ τοῦτο ὡς κατόρθωμα ὕψιστον τῆς Μεθοδικῆς καὶ θὰ ἐσεμνύοντο ἐπὶ τῇ τιμῇ, ἥτις τούτου ἔνεκα εἰς τὸ ἔθνος ἡμῶν προσεγένετο.

Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς καὶ Εὐσέβιος καὶ Ἰουστίνος ὁ μάρτυς καὶ Βασίλειος ὁ μέγας εἶνε οἱ πρώτοι ἀναγνωρίσαντες τὴν κοινότητα τῶν ἠθικῶν καὶ θρησκευτικῶν ἀρχῶν τῶν Ἱερῶν γραφῶν καὶ τῶν Ἑλληνικῶν ποιητῶν καὶ συγγραφέων καὶ οἱ πρώτοι συστήσαντες τὴν ἐπιμεμελημένην σπουδὴν ἀμφοτέρων τούτων τῶν πηγῶν τῆς ἀνθρωπίνης ἡμερώσεως. Τὸ Βυζάντιον καθ' ὅλην τὴν ὑπερχιλιετῆ διαβίωσιν αὐτοῦ

ὅτι καὶ τὸ Ἑλληνικὸν μου ἀλφαθητάριον διαφυσᾶται ὑπὸ τοῦ οὐρανίου πνεύματος τοῦ ἐξ αὐτῶν ἀποπνέοντος, θὰ κατελαμβάνετο χῶρος πολὺς καὶ θὰ διεχόπτετο ἡ σειρά τοῦ λόγου, διὰ τοῦτο μετετόπισα τὴν ἀναγραφὴν αὐτῶν εἰς τὸ τρίτον μέρος τῆς παρούσης πραγματείας, ἔνθα ἐν ἰδίῳ κεφαλαίῳ ἐκτυλισσόμενα στίλβουσιν ἐν ὅλῃ αὐτῶν τῇ λαμπρότητι ἐπαξίως τῆς ἀφθίτου αὐτῶν οὐσίας καὶ τῆς μεγίστης αὐτῶν ἀξίας.

κατὰ τὰς ὁδηγίας τῶν σεμνῶν τούτων ἀνδρῶν ἐρρύθμιζε τὴν ἐκ-
 παιδευσιν αὐτοῦ. Χάμερκεν δὲ καὶ Μελάγχθων καὶ Λούθηρος, οἱ
 μεγάλοι ἀναμορφῶται τῆς γερμανικῆς παιδείας καὶ τοῦ γερμανικοῦ
 βίου, τούτοις ἐπόμενοι θερμότατα συνέστησαν τὴν ἑξοχὸν παιδευτι-
 κὴν δύναμιν καὶ τὴν ὑψηλὴν ἀνθρωπιστικὴν ἐπίδρασιν τῆς συνδιδασ-
 καλίας τῶν Ἱερῶν γραφῶν καὶ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ
 συγγραφέων. Ἡ Γερμανία ἔκτοτε πλὴν βραχυχρονίου τινός διαστή-
 ματος (κατὰ τὴν 17 ἑκατονταετηρίδα) ἐπὶ τῆς συνδιδασκαλίας ταύ-
 τῆς βασιζει τὴν παιδευσιν τοῦ λαοῦ αὐτῆς. Ἀλλὰ παρ' ἡμῖν, τοῖς
 Ἑλλησι, τὰ μὲν Ἑλληνικὰ γράμματα καλλιεργοῦνται νῦν ὅπως
 κατὰ τὸ τέλος τῆς 17 καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς 18 ἑκατονταετηρίδος ἐν
 Γερμανίᾳ, κάκιστα καὶ ἀτελέστατα. Σχολαστικότης, ἀμεθοδία, χυ-
 δαιοφροσύνη, βαναυσουργία εἶνε ὁ συνηθέστερος χαρακτήρ τῆς καλ-
 λιεργείας αὐτῶν, τὰ δὲ Ἱερὰ γράμματα ἢ οὐδαμῶς καλλιεργοῦνται ἢ
 κάκιστα. Ἐκ τῶν νῦν πεπολιτισμένων καὶ χριστιανικῶν ἔθνῶν τὸ Ἑλ-
 ληνικὸν εἶνε τὸ ὀλιγώτερον καλλιεργοῦν τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα καὶ
 τὸ ὀλιγώτερον ἐγκύπτει εἰς τὰς Γραφάς. Ἐντεῦθεν τὸ μεираκιῶδες
 τῆς νεωτέρας φιλολογίας ἡμῶν. Ἐντεῦθεν τὸ ἄτονον καὶ ὀλιγοδρανὲς
 τοῦ κοινωνικοῦ πνεύματος ἡμῶν. Ἐντεῦθεν τὸ κυκλωπικὸν καὶ λαι-
 στρυγονικὸν τῆς πολιτείας ἡμῶν. Ἡ Ἱερὰ παιδεία θεωρεῖται ἀναχρο-
 νισμός, ἢ δὲ Ἑλληνικὴ σχολαστικότης !!

ἔχων τὴν πεποίθησιν ὅτι ἡ ἀτονία, εἰς ἣν εὐρίσκεται ἐν τοῖς καθ'
 ἡμᾶς χρόνοις τὸ Ἑλληνικὸν σύμπαν, δοῦλον καὶ ἐλεύθερον, δὲν εἶνε
 ὀλιγώτερον ἐπιφοβὸς τῆς ἀτονίας, ἥτις εἶχε καταλάβῃ αὐτὸ ἐπὶ τῶν
 χρόνων τοῦ Διαίου καὶ Δαμοκρίτου καὶ Ἀλκαμένους καὶ Θεοδέκτου
 καὶ Ἀρχεκράτους καὶ τῶν τούτοις ὁμοίων ἀγεννῶν ὀχλοκόπων τῶν
 προΐσταμένων τῆς Ἀχαικῆς συμπολιτείας περὶ τοὺς χρόνους τοῦ ὑπὸ
 τῶν Ῥωμαίων ἐνταφιασμοῦ τῆς αὐτονομίας τῆς Ἑλλάδος, καὶ φρο-
 νῶν ὅτι χρῆστοῦ πολίτου καθῆκον εἶνε, κατὰ τὸ μέτρον τῶν δυνάμεων
 αὐτοῦ, νὰ πράξῃ ὅ, τι εἶνε δυνατόν ἐκ τῆς θέσεως αὐτοῦ, καὶ τῆς μᾶλλον
 ἀσημάντου ἔστω, εἰς ἣν ὁ κοινωνικὸς διάκοσμος ἔταξεν αὐτόν, ἔγνω
 συναρμόσας, κατὰ τὰς ἐντολὰς τῶν μεγάλων πατέρων τῆς Ἐκκλη-
 σίας ἡμῶν καὶ τῶν μεγάλων διδασκάλων τῆς Γερμανίας, τὸ χριστια-
 νικὸν μετὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος, καὶ διαμορφώσας αὐτὸ κατὰ
 τὸν προσφορώτερον εἰς τὴν παιδικὴν ἀντίληψιν τρόπον, νὰ διοχετεύσω
 διὰ τῶν Ἑλληνικῶν μου ἀναγνωσματᾶριων εἰς τοὺς μικροὺς παῖδας

τοῦ Ἔθνους ἡμῶν. Ὡς Ἕλληνας διδάσκαλος ἐγὼ τοῦτο ὄφειλον νὰ πράξω, καὶ τοῦτο, κατὰ τὸ μέτρον τῶν δυνάμεών μου, ἐπεχείρησα νὰ πράξω. Μικρὸν ἢ μέγα, σπουδαῖον ἢ ἀσήμαντον ὡς πρὸς τὸν ἐθνικὸν βίον, ἀδιάφορον. Ἐὰν ἡδυνάμην μεγαλύτερα καὶ σπουδαιότερα νὰ πράξω, προθύμως θὰ ἔπραττον καὶ αὐτά. Εἷς ἀπλοῦς διδάσκαλος μόνον τὰ διδασκαλικά ἂν παραλείψη, εἶνε ἀξιόμειπτος, εἶνε κακοπολίτης. Ἀλλ' ἐμπεσὼν εἰς ὕβρια θηρία, ἅτινα ὁ παρ' ἡμῖν πολιτικὸς βόρβορος πολλὰ καὶ παχέα τρέφει, ἠστόχησα τοῦ σκοποῦ μου.

Ἀλλ' ἡμεῖς μὲν νῦν, οἱ εἰς τὰ τέλματα τοῦ καθ' ἡμᾶς πολιτικοῦ βορβόρου ὡς ἔχιδναι δάκνοντες καὶ δακνόμενοι διάγοντες τὸν ἐπονείδιστον βίον ἡμῶν μικροπόνηροι καὶ ἀπειρόκαλοι τῆς νῦν Ἑλλάδος χαμαιδιδάσκαλοι, εἰς τὴν ἔξοδον τοῦ βίου ἡμῶν θεία συνάρσει ἤδη ὄντες, μετ' οὐ πολὺ θὰ καταλείπωμεν τὸ ἱερὸν τοῦτο ἔδαφος καὶ τὸν ἀγνὸν τοῦτον τῆς Ἑλλάδος αἰθέρα, ὃν πολλαχῶς διὰ τῶν μιαιφάνων καὶ τῆς ἀνδραποδωδίας ἡμῶν κατεμολύναμεν, κακίστην κληρονομίαν τοῖς ἀπογόνοις ἡμῶν, τὸν ἐξευτελισμὸν καὶ τὴν κατασχύνην τῆς σεμνῆς Ἑλλάδος καταλείποντες, καὶ θὰ ἔλθωσιν ἄλλοι ἀγνότεροι ἡμῶν πάντως καὶ μεγαλοφρονέστεροι — ἐκτὸς ἂν ὁ Θεὸς βδελυσσόμενος ἡμᾶς ἔχει ἤδη διὰ παντὸς ἀποστρέψη τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος — Οἱ μεθ' ἡμᾶς νέοι Ἕλληνες πάντως θὰ ἀσχοληθῶσιν εἰς τὴν ἐκ τῶν ἡμετέρων ἠθικῶν ἐρειπίων ἀνοικοδόμησιν βίου καὶ παιδείας Χριστιανικῆς καὶ Ἑλληνικῆς. Τότε ἴσως, ἂν ὁ Θεὸς εὖ δῶ, θὰ χρησιμεύσωσι πῶς αἰ σκέψεις καὶ αἰ γνῶμαι αἰ ἐκτυλισσόμεναι ἐνταῦθα περὶ τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου τῆς ἐθνικῆς ἐκπαιδεύσεως θέματος, ἂν βεβαίως οὐχὶ ἔνεκα τῆς τελειότητος καὶ τῆς ἐν παντὶ ὀρθότητος αὐτῶν, πιθανὸν ὁμως ἔνεκα τῆς ἀτελείας αὐτῶν.

Τὸ σημεῖον, εἰς ὃ κατὰ ταύτην τὴν στιγμὴν εὐρίσκεται ἡ Διδασκατικὴ ὡς πρὸς τὸ ἀντικείμενον τοῦτο, ὡς πρὸς τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία τῶν μικρῶν παιδῶν δηλ. τὸ ὑπερέβαλον τὰ Ἑλληνικὰ ταῦτα ἀναγνωσματάρια, τὰ σχόντα τὴν ἀτυχίαν νὰ ὑποβληθῶσιν εἰς τὴν κρίσιν τῶν εἰκαισιτάτων τῶν παρ' ἡμῖν χαμαιδιδασκάλων.

Τὰ Γερμανικὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία, τὰ τελειότατα τῶν ἐν τῷ κόσμῳ νῦν, ἔχουσι μέγιστα πλεονεκτήματα, ἀλλὰ καὶ οὐκ ὀλίγα τούτων ἔχουσι καὶ μειονεκτήματα οὐχὶ σμικρά.

Μειονέκτημα πρῶτον καὶ μέγιστον ὅτι ἐπικρατεῖ ἐν αὐτοῖς ἡ καλουμένη ἀρχὴ τῆς «χρησιμοποίησεως» (Nutzlichkeitsprin-

cip) ἀντί τῆς ἀρχῆς τοῦ ἀνθρωπισμοῦ (Humanismus). — Μειονέκτημα δεύτερον· ὅτι ταῦτα εἶνε ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀνθολόγια πάντων τῶν πραγματικῶν λεγομένων μαθημάτων· τῆς ἱστορίας, τῆς φυσικῆς ἱστορίας, τῆς φυσικῆς, τῆς γεωγραφίας καὶ τῶν τοιούτων. — Μειονέκτημα τρίτον· ὅτι τὸ περιεχόμενον αὐτῶν ἐκ διαφόρων συγγραφέων εἰλημμένον καὶ αὐτοούσιον εἰς αὐτὰ ἀπαράλλακτον ἐπιπροχέομενον σπανίως προσαρμόζεται πρὸς τὴν παιδικὴν ἀντίληψιν. — Μειονέκτημα τέταρτον· ὅτι ἡ ἀρχὴ ἐκ τῶν εὐκολωτέρων ἐπὶ τὰ δυσκολώτερα, ἐκ τῶν γνωστοτέρων ἐπὶ τὰ ἀγνωστότερα, ἐκ τῶν ἐγγυτέρω ἐπὶ τὰ ἀπωτέρω διαπεραίνεται οὐχὶ σπανίως μετὰ προφανεστάτης χαλαρότητος καὶ ἐπιμέμπτου ἀνακρίβειας. — Μειονέκτημα πέμπτον· ὅτι ἔστιν ὅτε μετὰ τῶν παμπόλλων παιδαγωγικῶς ὀρθῶν εὔρηται καὶ διηγήματα καὶ μῦθοι καὶ παραμύθια καὶ παραβολαὶ ὄχι μόνον ὑπὸ τῆς Παιδαγωγικῆς μὴ ὑποδεικνύμενα, ἀλλὰ καὶ ῥητῶς ὑπ' αὐτῆς ἀπαγορευόμενα. — Μειονέκτημα ἕκτον· ὅτι ἡ οἰκονομία τῆς διδακτικῆς ὕλης δὲν εἶνε κατὰ πάντα σύμφωνος μὲ τὰ κελεύσματα τῆς Μεθοδικῆς· ἐν τισιν εὔρηται φύρδην μίγδην ἐρριμμένα διηγήματα, ποιήματα, πραγματογραφίαι καὶ τὰ τοιουτότροπα ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀρχῆς· ἐν ἄλλοις εὔρηται τὰ διηγήματα, οἱ μῦθοι, αἱ πραγματογραφίαι καὶ τὰ παρόμοια κεχωρισμένα ἀπ' ἀλλήλων καὶ τὰ ὁμοειδῆ ἐπισεσωρευμένα πάμπολλα ἐπὶ τὸ αὐτό. Οὕτω δέ, ἐνῶ ἀφ' ἐνὸς ἢ φύρδην μίγδην ἐγκατάμιξις ἀλλοτριωτάτων ἀντικειμένων ἐπιφέρει ἕλιγγον, ἢ ἐπισώρευσις πολλῶν ἐπὶ τὸ αὐτὸ γεννᾷ κόρον καὶ ἀηδίαν εἰς τοὺς ἀναγινώσκοντας.

Πάντων τούτων τῶν μειονεκτημάτων, μεθ' ὧν συμφύρονται οὐκ ὀλίγα τῶν Γερμανικῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων, εἶνε ἀπηλλαγμένα τὰ ἐμὰ Ἑλληνικὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία.

Πρῶτον. Ἐν αὐτοῖς ἐπικρατεῖ ἡ ἀνθρωπιστικὴ ἀρχὴ (Humanismus), κατὰ τὰς ὑπαγορεύσεις τοῦ Πλάτωνος, τοῦ Ἀριστοτέλους, τοῦ Πλουτάρχου, τῶν μεγάλων πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, τῶν μεγάλων τοῦ καθ' ἡμᾶς χριστιανικοῦ ἀνθρωπισμοῦ κηρύκων, Χάμερκεν, Βέσσελ, Σπίγκελμπεργ, Ἀγρικόλα, Ἐράσμου, Ρώυχλυν, Μελάγχοθνος, Καμεραρίου, Σίλβουργ, Τρότσειντορφ, Νεάνδερ, Στούρμ, καὶ κατὰ τὴν πολυχρόνιον πρᾶξιν τοῦ Ἔθνους ἡμῶν ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ὠριγένους καὶ Κλήμεντος τοῦ Ἀλεξανδρέως καὶ Βασιλείου τοῦ Μεγάλου καὶ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου μέχρι τοῦ Ὄθωνος. Ἐπειτα

ἐν τοῖς ἑμοῖς Ἑλληνικοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις « τυριά τουλουμισία καὶ κεφαλήσια, λαρδιά χοίρων καὶ ὑνία καὶ φθειρες καὶ μύξες καὶ ρογχαλητὰ καὶ ζουμιά καὶ κουφάλες καὶ κουμπάροι καὶ μπάφες » καὶ αἱ λοιπαὶ βραβευθεῖσαι βδελυρίαὶ δὲν ὑπάρχουσιν. Ἐν τοῖς ἑμοῖς Ἑλληνικοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις εἶνε καθαρὰ ἡ διάλεκτος καὶ τὸν Ἑλληνικὸν χαρακτῆρα διασώζουσα, ἀπειροκαλίαν ἀνδραποδώδη καὶ ἀταλαιπωρίαν ἀνανδρον καὶ ὄνειδος ἐπιστημονικὸν καὶ βλάβην ἐθνικὴν καὶ ἀσέβειαν πρὸς τὸ θεῖον θεωρῶν τὴν χρῆσιν τύπων χυδαίων, ὀνομάτων βαρβάρων, συντάξεων σολοίκων, φράσεων ἀνελληνίστων 1). Ἐν τοῖς ἑμοῖς Ἑλληνικοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις ὑπάρχουσι κεφάλαια ὅλα, ἀφθονα παραδείγματα ἐνέχοντα πρὸς ἐξέγερσιν τῆς ἠθικῆς καὶ θρησκευτικῆς συνειδήσεως τῶν μικρῶν παιδῶν, ὅς ἐστιν ὁ τελικὸς σκοπὸς τοῦ χριστιανικοῦ ἀνθρωπισμοῦ. Ἐν τῷ Ἀλφαβηταρίῳ τὰ κεφάλαια ταῦτα εἶνε: Ἡ εὐπειθεια, ἡ λαιμαργία, τὸ ψεῦδος καὶ ἡ ἀλήθεια, ἡ κλοπὴ καὶ ἡ τιμιότης, ἡ σκαιότης καὶ ἡ φιλοφροσύνη, ἡ ἀχαριστία καὶ ἡ εὐγνωμοσύνη, ἡ τιμωρία τοῦ κακοῦ, ἡ ἀσπλαγχνία καὶ ἡ εὐσπλαγχνία, ἡ φιλοστοργία τῶν γονέων, ἡ ἀγάπη τῶν τέκνων πρὸς τοὺς γονεῖς, ἡ ἀδελφικὴ ἀγάπη, ὁ Θεός. — Ἐν τῷ ἀναγνωστικῷ βιβλίῳ τῶν μαθητῶν τῆς δευτέρας τάξεως διευκρινίζονται τὰ αὐτὰ ταῦτα ἔτι μᾶλλον καὶ πρὸς τούτοις προστίθενται καὶ τὰ κεφάλαια:

1) Ἀρριανὸς Ἐπικτήτου διατριβαὶ 2, 23, 1. 2. 5. 23. 30: Βιβλίον πᾶς ἂν ἴδιον ἀναγνώη καὶ ῥᾶον τὸ εὐσημοτέροις γράμμασι γεγραμμένον. Οὐκοῦν καὶ λόγους πᾶς ἂν τις ῥᾶον ἀκούσαι τοὺς εὐσχήμοσιν ἅμα καὶ εὐπρεπέσιν ὀνόμασι σεσημασμένους. Οὐκ ἄρα τοῦτο ῥητέον, ὡς οὐδεμία δύναμις ἐστὶν ἀπαγγελτικὴ. τοῦτο γὰρ ἅμα μὲν ἀσεβοῦς ἐστὶν ἀνθρώπου, ἅμα δὲ δειλοῦ· ἀσεβοῦς μὲν, ὅτι τὰς παρὰ τοῦ θεοῦ χάριτας ἀτιμάζει· ὡσπερ εἰ ἀνήρει τὴν εὐχρηστίαν τῆς ὀρατικῆς ἢ τῆς ἀκουστικῆς δυνάμεως ἢ αὐτῆς τῆς φωνητικῆς. . . "Ἀνθρωπε, μὴτ' ἀχάριστος ἴσθι, μὴτε πάλιν ἀμνημόνων τῶν κρεισσόνων. . . λέγει τις μηδεμίαν εἶναι χρεῖαν ἢ προαγωγὴν τῆς φραστικῆς δυνάμεως; Μὴ γένοιτο. Ἀνόητον, ἀσεβές, ἀχάριστον πρὸς τὸν θεόν. . . Τὸ δὲ αἴρειν τὴν δύναμιν τῆς φραστικῆς καὶ λέγειν μὴ εἶναι μηδεμίαν ταῖς ἀληθείαις, οὐ μόνον ἀχάριστου ἐστὶ πρὸς τοὺς δεδωκότας, ἀλλὰ καὶ δειλοῦ, ὁ γὰρ τοιοῦτος φοβεῖσθαι μοι δοκεῖ, μὴ, εἴπερ ἐστὶ τις δύναμις κατὰ τὸν τόπον, οὐ δυνηθῶμεν αὐτῆς καταφρονῆσαι. . . ἀλλὰ ταῦτα μωρὰ καὶ ἄγροικα καὶ οὐκ εἰδότεων τὴν ἐκάστου φύσιν. — Πλούταρχος περὶ δεισιδαιμονίας 166 B: Ἡμεῖς δὲ τοῖς θεοῖς ἀξιοῦμεν ὀρθῶ τῷ στόματι καὶ δικαίῳ προσεύχεσθαι, καὶ μὴ τὴν ἐπὶ τῶν σπλάγχνων μὲν γλῶτταν εἰ καθαρὰ καὶ ὀρθῆ σκοπεῖν, τὴν δ' ἐαυτῶν διαστρέφοντας καὶ μολύνοντας ἀτόποις ὀνόμασι καὶ ῥήμασι βαρβαρικοῖς καταισχύνειν καὶ παρατομεῖν εἰς τὸ θεῖον καὶ πάτριον ἀξίωμα τῆς εὐσεβείας. — Θέων, Προγυμνάσμ. 1, ἔκδ. Walz, τόμ. 1, σελ. 151. Spengel τόμ. 2, σελ. 61: Ἡ δὲ ἀνάγνωσις. . . τροφὴ λέξεώς ἐστὶ· τύπούμενοι γὰρ τὴν ψυχὴν ἀπὸ καλῶν παραδειγμάτων κάλλιστα καὶ μιμησόμεθα.

Φρόνησις καὶ ἀφροσύνη, ἀπάτη, πλεονεξία, ἡ βράβευσις τοῦ ἀγαθοῦ. — Ἐν τῷ τῆς τρίτης τάξεως ἀναγνωστικῷ βιβλίῳ διευκρινίζονται τὰ αὐτὰ ταῦτα καὶ πρὸς τούτοις προστίθενται καὶ τὰ κεφάλαια: Ὀκνηρία καὶ φιλεργία, πολυπραγμοσύνη, σπεῦδε βραδέως, ὑπερηφάνεια καὶ μετριοφροσύνη, καλὴ καὶ κακὴ συναναστροφή, φιλανθρωπία, γενναιότης. — Ἐν τῷ τῆς τετάρτης τάξεως ἀναγνωστικῷ βιβλίῳ ἐκτίθενται ἐν πρώτοις παραδείγματα τιμωρουμένων κακιῶν διάφορα (μωρίας, θρασύτητος, ψεύδους, φθόνου, εὐοργησίας πλεονεξίας, ὑπερηφανείας, ἀπρονοησίας, ἀπιστίας, ἀτιμίας χαρακτῆρος), παραδείγματα ἀρετῶν ποικίλων (ὁμονοίας, ἀδελφικῆς ἀγάπης, ἀλληλοβοηθείας, εὐσπλαγχνίας, ὑπομονῆς, προνοίας, οἰκονομίας, ἔξεως, καρτερίας, ἀνδρείας, ἡρωισμοῦ), ἔπονται δὲ τούτοις ἐν κεφαλαίοις ὅλοις πάμπολλα παραδείγματα φιλοπατρίας, τιμωρίας τοῦ κακοῦ, βραβεύσεως τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ τέλος τὰ κεφάλαια: Ἑλληνικὴ μυθολογία, Ἑλληνικὴ φύσις, ὁ κόσμος, ἡ πάγκαλος αὐτοῦ διακόσμησις καὶ ἡ πάνσοφος αὐτοῦ διοίκησις.

Διαπνεύμενα δὲ πάντα ταῦτα ἐκ τοῦ ζωογόνου πνεύματος τῶν Ἱερῶν ἡμῶν βιβλίων καὶ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων καθίστανται — κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην — βιβλία διδακτικὰ ἐξόχως ἀνθρωπιστικά, ἐξόχως χριστιανικῶν καὶ Ἑλληνοπρεπῶν ἀρετῶν ἐξεγερτικὰ καὶ ποιητικά.

Δεύτερον. Ἀνθολόγια τῶν πραγματικῶν μαθημάτων δὲν εἶνε τὰ ἐμὰ Ἑλληνικὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία. Τὸ μάθημα τῆς ἱστορίας διδάσκεται εἰς ἰδιαιτέρας ὥρας ὀριζομένας ὑπὸ Βασιλικῶν προγραμμάτων καὶ διὰ βιβλίων εἰδικῶν ἱστορικῶν. Ἀμαθείας δὲ καὶ ἀταλαιπωρίας τεκμήριον ἀσφαλέστατον εἶνε ἡ ἀναγραφὴ αὐτῶν εἰς βιβλία ἀναγνωστικά. Τὰ περὶ τῶν ἀρματωλῶν καὶ κλεφτῶν π. χ. καὶ τὰ περὶ τῶν Σουλιωτῶν καὶ τῆς ἐκρήξεως τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ἅτινα πληροῦσιν οὐκ ὀλίγας σελίδας τοῦ βραβευθέντος Ἀναγνωσματαρίου τῆς τετάρτης τάξεως, γνωρίζουσιν ἤδη οἱ μαθηταὶ ἐκ τοῦ μαθήματος τοῦ ἰδιαιτέρου τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας καὶ ἐκ τῶν ἐγχειριδίων αὐτῶν τῶν ἱστορικῶν πολὺ πληρέστερον ἢ ὡς φέρονται ταῦτα ἀναγεγραμμένα εἰς τὸ βραβευθὲν τοῦτο Ἀναγνωσματάριον. Τὸ αὐτὸ ῥητέον καὶ περὶ τῆς γεωγραφίας, καὶ τῆς φυσικῆς ἱστορίας, τῆς χημείας, τῆς πραγματογνωσίας καὶ τῆς φυσιογνωσίας.

Ἐν τοῖς ἐμοῖς Ἑλληνικοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις σὺν τοῖς παμ-

πόλλοις παραδείγμασι τῶν διαφόρων ἀρετῶν καὶ κακιῶν, τοῖς περιεχομένοις ἐν τοῖς ἄνω καταλεχθεῖσι 31 ὅλοις κεφαλαίοις, ὑπάρχουσι καὶ 94 πραγματογραφικὰ καὶ φυσιογνωστικὰ ὑποκείμενα, 45 μὲν βραχύτατα ἐν τῷ Α'. μέρει τοῦ Ἀλφαβηταρίου, 10 δὲ πολὺ βραχέα ἐν τῷ Β'. μέρει αὐτοῦ, 13 ἀρκετὰ βραχέα ἐν τῷ τοῦ Β'. ἔτους, 12 ἐκτεταμένα πως ἐν τῷ τοῦ Γ'. ἔτους καὶ 14 ἐπαρκῶς ἐκτεταμένα ἐν τῷ τοῦ Δ'. ἔτους ἀναγνωσματαρίῳ. Πάντα δὲ ταῦτα λελυμένα ἐκ τῶν ἐπιστημονικῶν συνδέσμων, τῶν συνεχόντων αὐτὰ ἐν τοῖς οἰκείοις εἰδικοῖς βιβλίοις, ἀποτελοῦσιν, ἀπομεμονωμένα ὄντα, μονογραφίας οὕτως εἶπείν ἐκάστου τῶν ὑποκειμένων τούτων, συντελούσας πλὴν καὶ ἄλλων ἅμα μὲν εἰς τὴν προοδοποίησιν πρὸς τὴν ἀνυσιμωτέραν διδασκαλίαν τῶν φυσιογνωστικῶν μαθημάτων, ἅμα δὲ εἰς τὴν ἐξέγερσιν καὶ ἀνάπτυξιν τῶν πνευματικῶν δυνάμεων, τῆς ἀντιλήψεως, τῆς παρατηρητικότητος, τῆς φαντασίας, καὶ τῶν ἠθικῶν καὶ αἰσθητικῶν καὶ θρησκευτικῶν συναισθημάτων, κατὰ τὰς ὑπαγορεύσεις τοῦ ὀρθοῦ λόγου καὶ τὰ κελεύσματα τῆς παιδαγωγικῆς καὶ διδακτικῆς ἐπιστήμης, κατὰ τὰς ἐμπνεύσεις τῶν Ἱερῶν ἡμῶν βιβλίων καὶ τὰ παραδείγματα τῆς ἐπικῆς καὶ λυρικῆς ποιήσεως τῶν ἡμετέρων προγόνων.

Εἶνε δὲ τὰ πραγματογραφικὰ καὶ φυσιογνωστικὰ ταῦτα ὑποκείμενα ἐν μὲν τῷ Α'. μέρει τοῦ Ἀλφαβηταρίου διὰ βραχυτάτων ἐκτεθειμένα τὰ ἐξῆς· Αἰξ πετεινὸς οἰκία οὐρανὸς δαυκίον ταῦρος λεύκη ἄλευρον μυῖα ῥόδιον φάλαινα βιβλίον βρίζα τίγρις δένδρον ἄνθρωπος κρίνον ἄρκτος θάμνος πλάτανος πρόβατον πτηνὰ σκύλος στάχυς σφῆκες τρυγῶν φρύγανα ἀράχνη δάφνη πλοῖον γλαυξ σκόμβρος ἄστρα ὄσπρια λέων ἄμπελος κόσμος σπόγγος ἄγκυρα σάλπιγξ ἔγχελυς περιστερὰ δαμασκηνέα ἀμυγδαλῆ στρατιώτης φεγγάριον. — Ἐν δὲ τῷ Β'. μέρει αὐτοῦ, συντόμως λίαν ἐκτεθειμένα, τάδε· Ὁ οὐρανὸς ὁ ἥλιος ἡ σελήνη τὰ ἄστρα τὰ νέφη ἡ γῆ αἱ πηγαὶ τὰ ρυάκια οἱ ποταμοὶ ἡ θάλασσα τὰ ὄρη. — Ἐν τῷ ἀναγνωστικῷ βιβλίῳ τῆς Β'. τάξεως εἶνε ἐκτεθειμένα ἀρκετὰ συντόμως· Αἱ κατοικίαι τῶν ζώων, ἡ φωλεά, χωρίον καὶ πόλις, ὁ κῆπος τὸ στρουθίον ἡ χῆν ἡ νῆσσα ἡ περιστερὰ τὸ κηπάριον ἡ μεσημβρία ἡ ἐσπέρα ἡ νύξ καὶ ἡ πρωία. — Ἐν τῷ τῆς Γ'. τάξεως ἐν ἐκτάσει τινὶ εἶνε ἐκτεθειμένα· Τὸ θέρος τὸ φθινόπωρον ὁ χειμὼν ἡ χιὼν τὸ ἔαρ ὁ κορυδαλὸς ἡ χελιδὼν ὁ σπίνος ἡ ἀκανθυλλίς ἡ ἀηδὼν ὁ ἀλέκτωρ ἡ ὄρνις καὶ ὁ ἀετός. — Ἐν δὲ τῷ τῆς Δ'.

τάξεως εἶνε ἐν προσηκούσῃ ἐκτάσει ἐκτεθειμένα: Ὁ ὄνος ὁ χοῖρος τὸ πρόβατον ἢ αἰξ ὁ βοῦς ὁ ἵππος ἢ γάτα ὁ κύων ἢ φάλαινα ὁ δελφίνιον τὸ τρίχρουν ἰον τὸ εὐῶδες τὸ κρίνον τὸ ρόδον. Τὰ παμποίικιλα δὲ ἐκεῖνα παραδείγματα τὰ περιεχόμενα ἐν τοῖς 31 κεφαλαίοις τοῖς καθαρῶς ἠθογραφικοῖς καὶ τὰ 94 ταῦτα πραγματογραφικὰ καὶ φυσιολογικὰ ὑποκείμενα συμπεπλεγμένα κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς Μεθοδικῆς καὶ Παιδαγωγικῆς μετὰ 71 ποιημάτων ἀποτελοῦσι τὸ ὅλον περιεχόμενον τῶν Ἑλληνικῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων, πληρούντων οὕτω συμπάσας τὰς ἀπαιτήσεις τὰς ἐπιστημονικὰς καὶ τὰς ἐθνικὰς, κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην τοῦλάχιστον.

Τρίτον. Ἐν τοῖς ἐμοῖς Ἑλληνικοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις τὸ περιεχόμενον καὶ μάλιστα τῶν φυσιολογικῶν ὑποκειμένων, εἰλημμένον κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων, ἀνεφίκτων κατὰ τὸ κάλλος καὶ τὴν χάριν καὶ τὴν γλαφυρίαν καὶ τὴν ἐρασμιότητα καὶ τὴν φυσικότητα τῆς τε ἀντιλήψεως καὶ τῆς ἐκφράσεως, ὑπερτερεῖ κατὰ τε τὴν μορφήν καὶ τὴν οὐσίαν πάντων τῶν ὁμοειδῶν ἐν τοῖς Γερμανικοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις ὑποκειμένων· μὴ ἐκχυθὲν δὲ προσέτι εἰς αὐτὰ τὸ περιεχόμενον τοῦτο αὐτοούσιον καὶ ἀπαράλλακτον, ὅπως συμβαίνει εἰς τὰ ὁμοειδῆ Γερμανικὰ βιβλία, ἀλλὰ ὁμοειδῶς καὶ ὁμοιορρυθμῶς διαμορφωθὲν καὶ μετασχηματισθὲν, καὶ δὴ καὶ πάντοτε κατὰ τὸν προσφορώτερον εἰς ἐκάστην τῶν ἡλικιῶν τρόπον τοῦ ἀντιλαμβάνεσθαι τῶν παιδῶν, ἀπέβη εὐνοητότερον τοῦ ἐν τοῖς Γερμανικοῖς βιβλίοις, καὶ ἐπομένως ἐπιτηδειότερον ὄργανον πρὸς ἐξέγερσιν τῶν εὐαρέστων διανοητικῶν συναισθημάτων, τοῦ παιδευτικωτάτου τούτου πάντων τῶν μέσων τῶν παιδαγωγικῶν, ὅπως καὶ ἀλλαχοῦ ἐλέχθη.

Τέταρτον. Ἡ οἰκονομία τοῦ περιεχομένου κατὰ τὰς ἀρχὰς τὰς διδακτικὰς αβαῖνε ἀπὸ τῶν εὐκολωτέρων ἐπὶ τὰ δυσκολώτερα καὶ τὰς ταύταις παρομοίας ἀπὸ τῆς πρώτης λέξεως τοῦ Ἀλφαβηταρίου μέχρι τῆς τελευταίας τοῦ ἀναγνωστικοῦ βιβλίου τῆς Δ'. τάξεως ἐτηρήθη μετὰ τόσης ἀκριβείας, ὥστε τὸ πρᾶγμα ἀποβαίνει καταφανέστατον καὶ εἰς τὸν ὅλως ἰδιωτικῶς πρὸς τὰ τοιαῦτα ἔχοντα, καὶ μόνον ἐν βλέμμα ἂν ρίψη εἴτε εἰς τὸν πίνακα τῶν περιεχομένων εἴτε εἰς σελίδας μόνον τινὰς οἰουδήποτε τῶν τεσσάρων τούτων ἀναγνωστικῶν βιβλίων. Μάλιστα δὲ ἐν τῷ α', μέρει τοῦ Ἀλφαβηταρίου,